

Україні є порівняно молодого галуззю — нею щороку починають займатися молоді науковці, зокрема випускники програм єврейських студій у Києво-Могилянській академії та Українському католицькому університеті. Видається, що динаміка є більш ніж позитивною.

Віталій Черноіваненко
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
chernoivanenko@ukma.edu.ua

**Міжнародна конференція
«Євреї України: Революція й післяреволюційна модернізація.
Політика. Культура. Суспільство»
(Київ, Національний університет
«Києво-Могилянська академія,
15–16 жовтня 2017)**

15–16 жовтня 2017 р. в Музеї Національного університету «Києво-Могилянська академія» відбулася наукова конференція «Євреї України: Революція й післяреволюційна модернізація. Політика, культура, суспільство», організована Українською асоціацією юдаїки й магістерською програмою з юдаїки в НаУКМА за підтримки Фонду «Надав» та Європейської асоціації юдаїки. Привітання учасникам заходу виголосили президент Української асоціації юдаїки Віталій Черноіваненко, экс-міністр освіти й науки України, голова вченої ради НаУКМА Сергій Квіт і директор проектів Фонду «Надав» Аріель Борщевський.

У конференції взяли участь науковці з Австрії, Великобританії, Ізраїлю, Німеччини, США, Угорщини та кількох міст України (Київ, Ірпінь, Кам'янець-Подільський, Полтава, Сімферополь, Умань, Харків і Чернігів).

Захід було поділено на дев'ять панелей. Першу з них було присвячено політичному життю євреїв України у 1917 – першій половині 1920-х рр. На цій панелі виголосили доповіді троє дослідників. Ольга Петрова (Будапешт) розповіла про участь євреїв в органах влади Української Народної Республіки, зосередившись, зокрема, на діяльності Міністерства єврейських справ у добу Директорії. Під час обговорення її виступу було порушено питання, чи можливо розглядати діяльність єврейських секцій у КП(б)У 1920-х рр. як специфічне продовження єврейської національно-персональної автономії в нових політичних і соціальних умовах. Сергій Гірик (Київ) присвятив свою доповідь розвитку ідеології Єврейської комуністичної партії (Поалей-Ціон) – від розколу в ЄСДРП (Поалей-Ціон) 1919 р. до розпуску ЄКП(ПЦ) у 1923 – як явища націонал-комунізму. Предметом подальшої дискусії стало порівняння ЄКП(ПЦ) з українськими на-

ціонал-комуністичними партіями тієї самої доби та питання, яку участь брали представники цієї політичної групи в єврейських секціях КП(б)У і КП(б)Б. Завершив панель Віктор Гусев (Київ), який розповів про соціальну базу, політичні угруповання і практичну діяльність сіоністів у Радянській Україні у 1920-ті роки. (Київ). За матеріалами документів ОДПУ». У ньому дослідник проаналізував нещодавно виявлені в Галузевому державному архіві СБУ документи про діяльність сіоністських організацій у Радянській Україні 1920-х рр.

Другу панель було присвячено проблемі єврейських погромів і діяльності єврейської самооборони. Її відкрив виступ Віктора Доценка (Ірпінь) про створення загонів єврейської самооборони у 1917–1921 рр. та їхню участь у боротьбі з погромами. Обговорення стосувалося того, як було створено окремі загони самооборони та яким був їхній соціальний склад. Другою під час секції виголосила доповідь на тему «Казки й історії дітей-жертв погромів в Україні (за матеріалами записів Ф. З. Шнеерсона)» дослідниця з Дюссельдорфа Елена Соломінські. Вона розповіла про психіатричну практику Фішеля Шнеерсона та, зокрема, про його зібрання казок, які діти, котрі пережили погроми, з терапевтичною метою склали під час лікування. У процесі обговорення в центрі уваги опинилася подальша доля його пацієнтів. Третій виступ, «Яків Лещинський: “Між життям і смертю”», представила київська історикиня Наталія Риндюк. Його вона присвятила їдишомовній книжці Якова Лещинського «Між життям і смертю: десять років у Радянській Росії». Подальша дискусія зосередилася довкола проблеми статистичних даних, які наводить у книжці Лещинський. Завершила панель доповідь Дмитра Толкача (Фрайбург) «Єврейські погроми й національний проект українського селянства, 1918–1920 рр.». Під час обговорення було порушено питання про участь селянських повстанців і військ Директорії УНР у єврейських погромах.

Темою третьої секції стала єврейська національно-персональна автономія в Україні у 1917–1920 рр. Бьорріс Куцмані (Відень) зосередився на створенні органів національно-персональної автономії в добу Центральної Ради. Тему продовжила київська дослідниця Анастасія Іванова, яка розглянула юридичний аспект діяльності цих органів в УНР та історію їхнього реформування після ухвалення Закону УНР «Про національно-персональну автономію» в січні 1918 р. Панель підсумувала дискусія, яка однаковою мірою стосувалася обох виступів, оскільки їхні автори заторкнули дуже близькі теми. Центральними питаннями обговорення стали: те, як проект Закону УНР «Про національно-персональну автономію» було розроблено та, зокрема, яку роль у цьому зіграв Моше Зільберфарб; як цей закон у липні 1918 р. скасував гетьманський режим; чим були подібні й відмінні у своїй діяльності міністерства єврейських, польських і російських справ як органи національно-персональної автономії в Україні.

Перший день конференції завершила презентація українського перекладу книжки Генрі Абрамсона «Молитва за владу: Українці та євреї під час револю-

ції (1917–1921)» (Київ: Дух і Літера, 2017) за участі автора (відеозв'язком), видавця Леоніда Фінберга й дослідників Тетяни Батанової, Сергія Гіріка й Ольги Петрової.

Темою першої панелі другого дня стала соціальна історія українських євреїв у 1920–1930-х рр. Відкрила панель доповідь Григорія Кондратюка (Сімферополь) «“Кримський проект” із переселення євреїв на півострів: ідея, динаміка, підсумки (20–30-ті рр. ХХ ст.)». Дослідник розповів про історію створення єврейських землеробських колоній у Криму у 1920-х і на початку 1930-х років, їхнього забезпечення водою, будівництва господарських приміщень тощо. Подальша дискусія розгорнулася навколо питання про збереження будівель у кримських єврейських колгоспах як історичних пам'яток та про роль Джойнту у придбанні сільськогосподарської техніки для цих поселень. Панель завершив виступ доповідь Софії Грачової (Ерфурт) «“Ростить здорові!”: Медицина, євгеніка та єврейські сільськогосподарські колонії на півдні України (1920-ті рр.)». Авторка зосередилася на медичному аспекті створення й функціонування єврейських колгоспів і на тому, як в офіційній агітаційній літературі ідею переселення зі штетлів до колгоспів було використано як інструмент для перетворення євреїв на фізично сильних і здорових людей. Подальше обговорення стосувалося того, як ця тема відбивалася в єврейській медичній і немедичній періодиці міжвоєнної епохи.

П'яту секцію було присвячено антисемітській пропаганді й агітації проти антисемітизму в добу революції. Її відкрила доповідь киянина Віталія Скальського «Антисемітизм у Києві навесні 1918 р.», де в центрі уваги опинився антисемітизм у публічному дискурсі під час Гетьманату. Подальша дискусія зосередилася довкола ставлення німецької військової адміністрації до протиеврейських інцидентів тих місяців. Другий учасник, Брендан МакГівер із Лондона, не жаль, не зміг бути фізично присутнім на конференції й виступав через відеозв'язок. Свою доповідь «Єврейські комуністи і реакція радянської влади на антисемітизм» він присвятив реакції радянського уряду на прояви антисемітизму під час Громадянської війни, а також говорив про роль, яку члени єврейських соціалістичних партій відігравали в більшовицьких кампаніях проти антисемітизму.

Шоста панель стосувалася місцевої історії українських євреїв у революційну добу. Першою була доповідь Ірини Еткіної (Чернігів) «Євреї-судді та засуджені Чернігівським губернським революційним трибуналом (1919–1921 рр.)». Науковиця запропонувала глибокий аналіз участі суддів єврейського походження в діяльності чернігівських військових трибуналів у 1919–1921 рр. й детально дослідила соціальну структуру осіб єврейського походження, чії справи слухали в цьому судовому органі за час його існування. Подальша дискусія точилася довкола специфіки джерельної бази подібних студій, а також торкалася поведінкових стратегій, які використовували обвинувачені, щоб урятувати своє життя. Другий виступ на цій секції представив Ігор Опацький з Умані. Він розглянув

щоденник українського історика й політичного діяча Петра Курінного як джерело з історії уманської єврейської громади 1917–1921 рр. Завершила панель доповідь Ігоря Козюри (Полтава) «Єврейська громада Лубен у роки Української революції і післяреволюційної доби».

Сьому панель було присвячено формуванню й функціонуванню системи єврейської світської освіти в 1917–1930-х рр. Її відкрила Вікторія Хітерер (Міллерсвілл, США) із розповіддю про єврейські освітні установи в УНР. Під час подальшої дискусії було розглянуто питання про кількість єврейських шкіл і вищих навчальних закладів в Українській Народній Республіці та про роль Міністерства єврейських справ у їхньому сторенні. Другий виступ представив Олександр Комарніцький (Кам'янець-Подільський). Він розповів про громадсько-політичне життя студентів єврейських педтехнікумів в УСРР 1920–1930-х рр. Під час обговорення було порушено питання, наскільки суспільно активними були студенти єврейських педтехнікумів порівняно зі студентами аналогічних неєврейських навчальних закладів, а також як специфіка навчальних планів у педтехнікумах, створених у єврейських національних районах, відрізнялася від ситуації у єврейських педтехнікумах, що діяли за їхніми межами.

Восьма секція стосувалася джерелознавства історії євреїв в Україні революційної й пореволюційної доби. Її відкрила доповідь Ірини Сергеевої (Київ) «Збирання єврейської документальної спадщини: від скасування межі осілості до радянзації». Вона розповіла про те, як академічні установи Радянської України 1920–1930-х рр. збирали єврейські архівні документи, книги й періодичку. Дослідниця зосередилася, зокрема, на діяльності директора Інституту єврейської пролетарської культури ВУАН Йосифа Ліберберга: колекція його установи лежить в основі фонду юдаїки сучасної Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Подальша дискусія точилася довкола долі зібрань Єврейської академічної бібліотеки та Єврейського музею в Одесі, що діяли в міжвоєнний час. Також було порушено питання про те, як аналогічні єврейські наукові установи формували музейні колекції в Радянській Білорусі. Панель продовжила доповідь Тетяни Подкупко (Одеса) «Джерела про участь євреїв у національно-визвольних змаганнях 1917–1920-х рр. у Одесі (за матеріалами ОННБ)». Авторка розповіла про документи й періодичні видання з колекції Одеської національної наукової бібліотеки, що містять інформацію про участь євреїв в українських політичних організаціях доби революції. Панель завершив виступ Тетяни Батанової (Київ) «Революційна сатира: автобіографічний роман Дер Тункелера (Йосефа Тункеля) “Мандри Біньяміна Четвертого” як історичне джерело». Під час обговорення було поставлено запитання про те, як могли вплинути на творчість Йосефа Тункеля російські сатирики початку ХХ ст.

Останню панель конференції було присвячено єврейському мистецтву України в роки революції. Її відкрила доповідь Алека Епштейна (Єрусалим) «Викинуті 1917 роком: Мане-Кац і Ісаак Френель. Українські єврейські художники між Францією та Ерец-Ізраель». Дослідник розповів про ключові роботи

цих митців і про вплив досвіду, який вони пережили під час революції (передусім досвіду єврейських погромів в Україні), на вибір тем для творчості. Продовжив розмову виступ харків'янина Євгена Котляра «Передчуття апокаліпсису: образи синагог і тема краху єврейського світу в мистецтві революційного часу». Подальша дискусія стосувалася відбиття теми погромів у творчості єврейських митців першої половини ХХ ст. Закрила секцію доповідь Ірини Мелешкіної (Київ) «Драматична студія Культур-Ліги. Створення єврейського театру нової доби». Під час обговорення було порушено проблему точного визначення місць, де єврейські театральні колективи часів революції й пореволюційного десятиліття ставили свої вистави.

Захід завершився круглим столом (модерував Дмитро Толкач) про перспективи дослідження історії євреїв в Україні та про можливу тематику наступних конференцій Української асоціації юдаїки.

17 жовтня 2017 р. для учасників конференції було влаштовано екскурсію єврейськими місцями київського Подолу, яку провела наукова співробітниця Центру дослідження історії та культури східноєвропейського єврейства Олександра Уралова.

Сергій Гірік

Національний університет
«Києво-Могилянська академія»
sergiusz.1985@gmail.com

**Всеукраїнський науково-практичний семінар
«Музейний простір: збереження та презентація предметів
юдаїки. Обмін досвідом»
(Кривий Ріг, 18–20 жовтня 2017)**

18–20 жовтня 2017 р. у Кривому Розі відбувся Всеукраїнський науково-практичний семінар «Музейний простір: збереження та презентація предметів юдаїки. Обмін досвідом». У ньому взяли участь музеологи й відомі українські дослідники. Цей форум організували Громадська організація «КЕТЕР» і місцевий Музей культури єврейського народу та історії Голокосту «Музей Михайла Мармера».

Перший день професійної зустрічі відкрила голова ГО «КЕТЕР», і директорка «Музею Михайла Мармера» Світлана Піддубна. Вона наголосила, наскільки важливі такі заходи для фахівців у галузі знань про музейні артефакти та, зокрема, предмети юдаїки. Такі семінари дають змогу обговорити й вирішити у фаховому полі проблеми, пов'язані з демонстрацією та збереженням культурних надбань єврейської спадщини.